

Микола Селецький

СЛОВО ПИСЬМЕННИКА ПРО ДЕРЖАВНОГО ДІЯЧА: ОЛЕСЬ ГОНЧАР ПРО ФЕДОРА МОРГУНА

З діарійної, епістолярної спадщини Олесь Гончара довідуємося, що в цього відомого на весь світ майстра слова склалися теплі багаторічні взаємини з досвідченим державним діячем, письменником Федором Моргуном.

Олесь Терентійович майже не мав друзів серед керівників-комуністів різних рангів, спілкуючись із ними, не переходив межі офіційності, за можливості уникав зустрічей з цими людьми, дистанціювався. Як напише у своїх споминах Валентина Гончар, Олесь Терентійович

не любив партійних зібрань, приходив після них “знервований, не налаштований на творчу роботу” [2, с. 90–91]. Але випадало нерідко, що він, переступаючи через себе, виявляв дипломатичний хист, “намагався обрати той можливий варіант стосунків із вищестоящим начальством”, варіант взаємодії з системою, “щоб бути корисним своєю працею для України... Розумів, що скільки не бийся, а лобом систему не проб’єш... Тому він не йшов прямо на уражену сказом собаку, він її обходив стороною... Внутрішній конфлікт із владою... не зникав ніколи” [2, с. 95–96]. Членів ЦК, усіх інших вожаків-комуністів Гончар поділяв на “гвинтиків”, “чмурів” і тих, з ким можна було нормально вирішувати якісь справи [2, с. 90]. За цим його ранжуванням, з-поміж останніх (а їх було негусто) і Федір Трохимович Моргун – перший секретар Полтавського обкому Комуністичної партії України. Олесь Терентійович високо цінував його і як партійного чиновника, і як художника слова, і як громадського діяча.

У щоденниках знаходимо одинадцять записів різних років (1977–1991), присвячених Федорові Моргуну. Перший із них – короткий,

безсюжетний – датований 30 січня 1977 року: “Вчора дзвонив Моргун з Полтави” [4, т. 2, с. 292]¹. Про що йшлося в телефонній розмові, не відомо. Очевидно, Федір Трохимович цікавився здоров’ям Олесь Терентійовича, який тоді лежав у Кремлівській клініці в Кунцево. Причиною хвороби став за роботою перенесений грип (треба було терміново вчитати “Людину і зброю” для IV тому) та фізичне перевантаження. Тоді Гончар дуже напружено працював, бо хотів після поїздки в Москву на Форум миру потрапити з делегацією до Золотої Праги, але не розрахував свої сили, перетрудився й опинився на лікарняному ліжку з досить серйозним діагнозом – спазми судин мозку. “Ледь-ледь пробує писати, – читаємо щоденникову сторінку від 28 січня 1977 року. – А то зовсім не міг. Виявляється, руйнування людини починається з того, що вона втрачає почерк, здатність водити пером”.

Другий запис, занесений до щоденників 20 жовтня 1980 року, також лаконічний. Автор “Щоденників” повідомляє, що на вечорі в Колонному залі, присвяченому 275-літтю від дня народження Давида Гурамшвілі, добре виступив Федір Моргун. Доповідачі з України, а в цій

когорті й перший секретар обкому, на думку Гончара, доречно згадували про знайомство грузинського поета з Капністом, родиною Муравйова-Апостола. “Великий і достойний син Грузії”, припускає Олесь Терентійович, міг бути знайомий з батьком Миколи Гоголя – Василем Опанасовичем Гоголем-Яновським.

Окремого коментарю потребує нотатка від 9 вересня 1981 року про перебування Олесь Гончара на Полтавщині. Того ранньоосіннього дня він разом із Моргуном завітав до “золотої Сухої”, бо захотілося ще раз прові-

¹ Надалі вказуватимемо в дужках дату запису.

дати стареньку тьотю Вустю і всю рідню, побувати на могилі дорогої бабусі, дідуся, дядька Якова. Прийшов письменник і на те місце, де багато літ тому “весело біліла на толоці край степу” його “обсаджена маслинами та тополями” школа, яку спалили у війну німці. Олесь Терентійович поклав квіти на колись гамірливому подвір’ї, а нині – “глухому пустирищі”, де “бур’яни гудуть, – бита цегла під ногами”. Серце його стискалося від того, що майже за 40 років у Сухій не збудовано нової школи, що “дев’ятеро (!) школярчат десь тиснуть в хаті сільській... В занепаді село, в занедбаності крайній, молодь розбігається, і як усе це змінити? Знов повертаюсь із каменем на душі”. Такі нагальні проблеми, як відродження українського села, необґрунтованість курсу партії на закриття (точніше, знищення) неперспективних сіл, Гончар часто обговорював із Моргуном, висловлював свої погляди на них. Нерідко траплялося, що письменник звертався від імені земляків по допомогу до очільника Полтавського обкому КПУ. Приміром, на початку 70-х років він просить першого секретаря відновити медичний пункт у рідному селі. У телеграмі, надісланій із Полтави до Києва 11 липня 1973 року, повідомлено, що такий “пункт у селі Суха Кобеляцького району... відновлено” [7].

Не можна без хвилювання читати сповнений тривоги за майбутню долю малої батьківщини й українського села загалом лист Олесь Терентійовича до Федора Трохимовича, написаний 28 грудня 1987 року:

“Дорогий Федоре Трохимовичу!

Одержав із Сухої листа від Білограда Миколи Трохимовича (отого коваля, що Ви з ним колись мали розмову). Дякую за дорогу і за будиночки (в яких невідомо хто живе) і за медпункт, який то закривають, то відкривають...

Одне слово, село ледь животіє, видно, й досі вважається “неперспективним”. Нема людей. “Нема кого навіть бригадиром поставити, голова колгоспу з Комендантівки, такий, що ні до Бога ні до людей...” І Тася писала, що хоче кидати ферму, бо не може навіть пастуха знайти до корів...

І хата гончарівська стоїть пустою, бо тітку Саньку, яка там доживала віку, забрала до себе дочка Ніна (вона вчителює в Шингурах)...

Болить душа, дорогий Федоре Трохимовичу. Невже ще одне село зникне з карти України? Невже не вдасться Суху відродити? Може б, полтавському комсомолові за-

кликати – як на цілину – молодих ентузіастів, хлопців та дівчат, поїхати на освоєння сухівських земель, адже земля хороша і місця гарні, мальовничі – там можна жити...

Я з свого боку готовий би – в подарунок Сухій – укомплектувати повноцінну сучасну бібліотеку, якщо там буде, звичайно, кому читати і місцеве начальство (разом із районним) виявить належну цікавість... Могли б її розмістити в отій хаті, що стоїть пустою...

Може, таки не все втрачено? Завдяки Вам Полтавщина відродила багато “неперспективних”, приречених на вимирання сіл, чув, що вони оживають, то, може-таки, полтавський край знайде сили, щоб врятувати і цю нещасну Суху? Вона ж віками годувала хлібом і себе, і людей, а тепер...

Болить душа. І все-таки жевріє надія...

Ваш Ол. Гончар” [1].

Цьому посланню передувала вітальна листівка від Федора Моргуна:

“Дорогий Олесь Терентійович!

Прийміть од рідного краю, від полтавців і від мене особисто сердечні вітання з святами Першого травня і 42-ої річниці Великої Перемоги.

Найщиріші побажання Вам міцного здоров’я, щастя, нових творчих сходжень в ім’я утвердження висот людського духу, розквіту літератури, зміцнення миру на планеті.

Ваш Ф. Моргун” [7].

У ній після друкованого тексту йде написаний від руки такий рядок: “На Суху шукаю шлях для тієї доброї справи”. Певне, ця обіцянка і спонукала Гончара висловити свої міркування щодо життя тодішнього неперспективного села, яке зникало з мапи України й несло з собою в небуття наші традиції і звичаї, нашу совість і народну пам’ять.

Ретельно прочитані щоденники, епістолярій Олесь Гончара пересвідчують у тому, що цей письменник присвятив своє життя іншим людям. Подив викликає те, де він знаходив час і сили, щоб оббивати пороги високих інстанцій, стукати в наглухо зачинені двері, аби допомогти тим, хто потребував матеріальної й моральної підтримки, над ким збиткувалися сильні світу цього, до кого була немилосердною доля. Не раз і не два Олесь Терентійович звертається з різними клопотаннями до Федора Трохимовича. Процитуюмо для прикладу лист, надісланий у Полтаву першому секретареві 2 січня 1984 року:

“Дорогий Федоре Трохимовичу!

Від душі вітаю Вас на зорі Нового 1984-го!

Прошу Вас прочитати оцю статтю, надруковану в журналі “Україна”, № 48 за 1983 р., – це слово ще про одного з полтавців, про талановитого самодіяльного художника з Кобеляк Михайла Черненка. Щедро обдарована людина, невтомний трудівник, він, на жаль, через свою скромність досі живе невлаштованим, після армії – ось уже який рік – тулиться в добрих людей, чекаючи, що, нарешті, дійде черга й до нього і він дістане якусь кімнату для прожиття і праці. Микола Іванович Шкарбан брався йому допомогти і щось навіть робив у цьому напрямі, та не встиг. Добре було б, якби Ви, Федоре Трохимовичу, сказали слово новому секретареві, хай би поцікавився долею цієї людини.

Мені здається, що Михайло Черненко з тих людей, які не зостаються в боргу, він, я певен, докладе своєї творчості, щоб – у міру своїх можливостей – теж уславити рідний полтавський край.

Всього Вам найкращого на просторах Нового Року.

Ваш Ол. Гончар” [1].

Невдовзі квартирне питання було вирішене. Від безмежно вдячного Михайла Черненка Олесь Терентійович одержав подячливу телеграму: “Квартиру мені дали. Щиро дякую Вам за піклування, батьківську заботу” [7].

Зробимо відступ від основного викладу й скажемо про те, що з Черненком Гончар був знайомий давно. У родинному архіві збережено листи, у яких Олесь Терентійович підтримує молодого поета з Кобеляк, навчає його письменницької майстерності, делікатно натякає на деякі невправності і шляхи їхнього подолання або розраджує вже літнього Михайла Федоровича, лікує його своїм теплим словом. Наведемо деякі з них:

“Шановний товаришу Черненко!

Одержав Вашого листа з прикладеним до нього віршем. Вірш друкувати ще рано, написаний він маловправною, ще недосвідченою рукою, хоча в цілому в мене складається враження, що Ви – людина здібна і могли б з часом здійснити свої літературні мрії, але для цього треба бути терплячим, а головне – дуже вимогливим до себе, пам’ятати, що паростки здібностей можуть так і зав’янути, якщо їх не розвивати й не підтримувати наполегливим повсякденним трудом і навчанням.

Мені здається правильним Ваш намір – продовжувати після служби працю й на-

вчання, без цього, без вивчення основ теорії літератури, без вивчення живої мови рідного народу – не може бути справжнього поета. Все приходить лише з працею, з упертою роботою над кожним рядком, з глибоким вивченням життя народу і його мови.

Бажаю Вам успіхів на цьому шляху...

20.11.1955

Олесь Гончар” [7].

“Шановний Михайле Федоровичу!

Хвороби, на жаль, людей не минають, і я співчую Вам у вашій скруті... тільки ж не треба впадати у відчай. Знаю багато випадків, коли людина сама собі допомагала, насамперед витримкою, вірою в себе, в можливість свого, ще порівняно ж молодого організму. Ваш талант справді потрібен людям, – хай усвідомлення цього додає Вам сил.

З пошаною Ол. Гончар

21.02.1986” [6].

Валентина Гончар розповідає, що багато земляків просили в Олесь Гончара допомоги, поради. Він переймався їхніми бідами, шукав людей у столиці й області, які б чимось посприяли полтавцям. Олесь Терентійович частенько переадресовував Федорові Моргуну одержані від краян послання, знаючи, що той обов’язково зреагує на них і за першої ж змоги стане на захист людини. Подамо хоча б ось цей лист, у якому мовиться про жінку-мисткиню, що опинилася у великій скруті:

“Дорогий Федоре Трохимовичу!

Вислухайте, будьте ласка, оцю полтавчанку-художницю, прізвище її Кристаль Л. М., може, вдалось би допомогти їй з влаштуванням на роботу за фахом...

Дуже вдячний Вам буду за увагу.

З пошаною

Ваш Олесь Гончар

17.XI.1982” [1].

Прокоментуємо в цьому зв’язку ще одне послання до Полтави, персонажами якого є вже не чужі люди, а родичі письменника:

“14 лютого 1984

Дорогий Федоре Трохимовичу!

Щойно повернувшись до Києва, застав вдома цього ось листа із Сухої, де йдеться якраз про ту драму, що я Вам розповідав у Москві.

Ознайомтесь, будь ласка, з цим листом. Видно, що справа заслуговує уваги. Йдеться не про те, щоб порушувати кримінальну справу, бо Сашка-механізатора до життя вже не повернеш. Але забезпечити спокій цієї

чесної трудової родини, дати можливість Тасі, Сашковій вдові, працювати нормально на фермі, – це, ясна річ, товариші мають зробити. Цього тина, який розперезався й тероризує людей, треба отямити, поставити на місце – це, власне, найголовніше. Дивну позицію займає голова колгоспу, який не може захистити чесну трудівницю, хоч вона неодноразово до нього зверталась.

Є можливість зробити ще одне благородне діло. Знаючи [Вашу] суважливість до людей, на це й сподіваємось.

Всього найкращого Вам.

З глибокою пошаною

Ол. Гончар

14.02.1984” [5, с. 249–250].

Сашко, якого згадано в листі, – найменший син тітки Вусті, рідної сестри матері Олеса Гончара. Він працював у колгоспі механізатором, його дружина Таїсія – завідувачкою ферми. Комірник, який звик до шахрайства, вимагав, аби вона підписувала фіктивні документи про видачу зерна, фуражу для годівлі худоби. Жінка категорично відмовилася це робити, ще й поскаржилася на крадія своєму чоловікові. Той вирішив вивести його на чисту воду. Розлючений комірник жорстоко побив Сашка. Не зовсім добрий стан здоров'я двоюрідного брата різко погіршився. Не врятувала його й операція в столичному інституті Шалімова, куди з допомогою Гончара потрапив. Не справдилися обнадійливі слова лікарів, записано в щоденникові 20 червня 1983 року, хворий “пожив два тижні – і нема”. Цю втрату письменник болісно сприйняв: “Зменшується рід... Телеграма з Сухой повна горя, коротка, мов удар блискавки. Страшно уявити, в якому там стані тьотя Вустя. Адже їй – за вісімдесят. Ховає найменшого сина. Чоловік – на фронті, від першої кулі, а цей... Цей на фронті другому... Ось так просто кінчається все” [там само]. Вивело з рівноваги Гончара те, що той зловісний чоловік, який занапастив Сашка, не покаявся, а навпаки, розперезався й продовжував цькувати сім'ю покійного. Як зізналася в розмові з нами Таїсія Панасівна, допоміг їй та її дітям – двом донькам і синові – дзвінок із Полтавського обкому партії. Федір Трохимович зобов'язав у всьому розібратися кобеляцьку міліцію, що й було зроблено. Родичі й донині дякують Олесеві Терентійовичу, що захистив їх від несправедливого й цинічного переслідування з боку непорядного односельця. Перебування брата Олександра в київській лікарні стане сюжетною канвою оповідання Гончара “Ніч мужності” (див.:

[3]). Його герой – Андрій, якого всі називали Механізатором, тому що “привезли його в палату прямисінько з поля”, “від агрегата”, – перед операцією розмірковує про сенс людського буття, про прожиті роки подружнього життя, про трієчко своїх дітей, про дорогу його Даринку, котрій не встиг сказати “якись особливі, рідкісні слова, слова найвищої ніжності”, бо “після жнив'яного дня, коли тіло втомлено гуде, після осінніх плугів, коли всі радикаліти лізуть до тебе в кабінку, коли, мов потовчений, приплентаєшся до хати”, які вже зізнання в коханні, “яка вже буде охота до пустощів, борюкань з дітьми, до зазирань у шкільні зошити, а тим паче до вглядань у розкриті до тебе такі складні, не зовсім уже тобі й зрозумілі дитячі душі”. Не назве Механізатор свого сина і донечки “незвичними для нього пестливими іменнячками”, не приголубить свою горлицю Даринку, тому що чуда не сталося: додому він повернувся в домовині, зробленій у колгоспній майстерні.

Щоденники, листи Олеса Гончара засвідчують, що для їхнього автора Федір Моргун був не лише мудрим партійним керівником, самобутнім письменником, а й близькою людиною, якій можна довірити щось потайне. Олесь Терентійович і Федір Трохимович мали багато спільного в поглядах на тодішнє життя, їм обом боліла несправедливість, вони могли відверто говорити між собою про те, про що не велено було вести мову. І це тоді, коли всі телефони, кабінети прослуховувалися, коли все будувалося на підозрах, доносах. Зустрічаючись із Олесем Терентійовичем на партійних з'їздах, на пленумах ЦК КПРС, сесіях Верховної Ради й на інших різних зібраннях, буваючи в нього дома, на дачі в Кончі, подорожуючи з ним Полтавщиною, Федір Трохимович не переставав захоплюватися красою духовного образу цього чоловіка, його людською скромністю. Таке ж тепло та шана йшли й від автора “Собору”: “З Федором Трохимовичем [Моргуном], – читаємо щоденниковий запис від 18 листопада 1986 року, – довго гуляли в кремлівському саду й говорили про “українські макіавеллі”. Яких жалюгідних типів витворює природа! З якою мраззю доводиться співіснувати...”. Моргун розповів Гончарові про “одного полтавського номенклатурного держиморду на прізвище Пуденко”, котрий обливав брудом письменника:

– Ви все “Зоря” та “Зоря”... А де він у війну був?

– На фронті був. Двічі поранений...

- Еге ж у полон потрапив...
- І що ж тоді?
- Вдовам хати крив у радгоспі “Передовик”, доки наші не підійшли!...
- А вкривати вдовам хати – це гріх великий?

І (каже Моргун) подумалось...: “Де б ти був, що б ти робив, Пуденку, якби опинився в тій його ситуації...” [4 листопада 1982].

Багато про що говорить і така діарійна нотатка: “Тривають дзвінки про “Чорний Яр”. Моргун із Полтави:

– Епохально! Так і треба: по мордам їх (сміється).

– Нічого ж не лишається – тільки мордою натовкти... (Сміємось обидва)” [24 грудня 1985].

В образі основного персонажа оповідання Петра Дем’яновича Гайдамаки Федір Моргун упізнав керівників-нездар, яких не треба сіяти – вони самі без аніякісінької опіки рясно родять. Горе в тому, що ці люди, відчувши владу у своїх руках, ігноруючи думки кваліфікованих фахівців, вважають спродуковані ними ідеї оригінальними й не думають, що їхні задуми можуть обернутися катастрофою. Гайдамачине наймонументальніше творення (запруд, що мав підпирати ціле озеро на горі) спершу затулило містянам клопоть неба, а потім, коли прорвалося, стерло з лиця землі зрощені ними садки, дбайливо звіті будинки зобік Чорного Яру. Як споруда розповзалася, знову засвітилося небо. Засвітилося воно Петрові Дем’яновичу “крізь проломину ясно-блакитне, ніби з дитинства, ніби вдруге подароване матір’ю” [3, с. 380]. Що Бог, природа офірували сущим на Землі, ніхто в них не може відібрати, – така провідна ідея закладена у творі “Чорний Яр” Гончара.

Олесь Терентійович і Федір Трохимович не забували привітати один одного зі святами. Ось деякі віншувальні послання з родинного архіву Гончара:

“Дорогий Федоре Трохимовичу!

Вас, Олександру Єлізарівну та все сімейство вітаю з світлим весняними святами.

Телепередача була чудова, нових Вам звершень.

1986

Ол. Гончар”;

“Дорогому Федору Трохимовичу та його родині святкове вітання від душі!

*Ол. Гончар
1979”;*

*“Глибокошановний Федоре Трохимовичу!
Прийміть від Українського республіканського комітету захисту миру та від мене особисто найкращі побажання Вам та родині на Новий 1985-й.*

Олесь Гончар

Р. С. Дякую за книжку!

Добре видання...” [6].

Автора “Прапорonoсців”, “Собору”, “Твоєї зорі” зацікавила технологія безвідповідального обробку ґрунту, яку наполегливо впроваджував у життя, часто натрапляючи на шалений опір, наражаючись на нищівну критику, Федір Трохимович. Він повірив Моргунові й Мальцеву, був певний, що їхній аграрний досвід слід поширювати. Про це дізнаємося з листа, який з’явився після надрукованої в “Молоді України” бесіди Федора Трохимовича Моргуна з Терентієм Семеновичем Мальцевим. Перед нами не звичайний діалог, не розмова для розмови, переконує його автор послання, а глибокі думки двох мудрих людей, двох справжніх академіків полезнавства, які дбають не лише про високі сьгоднішні врожаї, а й про майбутнє природи, роблять усе можливе, докладають надзусилля, щоб вона була незмінною годувальницею всієї земної цивілізації. “Природа, – висновує Олесь Терентійович, – частина самої душі російської й української, та й узагалі душі народної” [1; 7].

Олесь Гончар мав і деякі претензії до Федора Моргуна, зокрема, докоряв йому за те, що не увічнив у селі Жуках під Полтавою Самійла Величка, який називав себе “істинним сином Малої Росії”. Могила цього видатного українця “ще раніш було зрівняно з землею. Старі люди ще пам’ятали це місце, можна було б поставити хоч би якийсь пам’ятний знак”, тим паче, що найвищий обласний партійний керівник “обіцяв “дати команду”, але все так і кінчилося пустою обіцячкою” [18 травня 1991]. Звісно, не міг усього зробити і всесильний тоді Моргун. Важливо те, що мрія Олесь Терентійовича здійснилася: нині в Жуках цей знак є [автори Б. І. Золотицький, В. І. Вольвач]. Його відкрито восени 1995 року, коли письменник Гончар уже пішов від нас назавжди в інший світ, до 325-ліття від дня народження величної, особисто причетної до багатьох історичних подій на Полтавщині постаті. На гранітній брилі, що зрослася із землею, де колись стояла Покровська церква, на цвинтарі якої покоїться прах одного з найталановитіших уславлювачів нашої величної історії, викарбувано такі слова:

*“Довічна пам’ять і шана
славному землякові-патріоту,
найвидатнішому літописцеві героїчної доби
козацтва
Самійлу Величку
1670–1728”.*

Ще б більше порадів Олесь Терентійович, якби дізнався, що на підмурках колишнього храму в Жуках виросла 2009 року Свято-Покровська церква, у якій молитва лунає рідною українською мовою.

Олесь Гончар шкодує, що Федір Моргун змарнував себе на партійній роботі. Він же – “талановита людина”, яка “могла б зробити чимало доброго для України” [6 травня 1991]. На думку автора “Щоденників”, Моргун припустився великої помилки, коли добровільно зголосився бути “холопом” Москви. Олесь Терентійович застерігав Федора Трохимовича, щоб не йшов у батраки до Білокам’яної, а тримався Полтави, щоб відмовився від горбачовських ласощів. Генеральний секретар ЦК КПРС спершу “зробив з нього затичку, посадивши на екологію, не давши ніяких прав, а потім виплюнув... Типова доля найманця...”. Гончар застерігав багатьох талановитих українців, аби ті не повторили долю Моргуна. Він, приміром, просив “поета – від Бога” [28 вересня 1979], “мислителя, достойного продовжувача Івана Франка, Каменяра нової доби” [24 червня 1986] Дмитра Павличка не їхати послом у Словаччину, бо розумів, що ця на перший погляд благородна місія не що інше, як намагання нашої закомунізованої влади вирвати справжнього борця за самостійність та незалежність України з бурхливого державотворчого й політичного процесу, що це “Овідіїв шлях, Соловки – тільки в зворотному напрямі” [24 червня 1995].

Гончар був добре обізнаний із письменницьким доробком Моргуна й відгукнувся на деякі його твори. Про це мовиться, до прикладу, в листі від 9 квітня 1980 року:

“Дорогий Федоре Трохимовичу!

Прочитав “Поле”. Як для свого жанру, то це, по-моєму, дуже добре. Особливо там, де йдеться про конкретні людські долі, де пробивається інтонація живої народної мови і чуєш раптом отого бідолашу, що “так начайкається за день...”

З твору постає переконливо трудовий подвиг полтавців, величезний досвід людський. Книжка переповнена життям, і це в ній найцінніше. Якись сторінки цікавтимуть, звичайно, більше агрономів-фахівців,

але там, де з’являється “драматургія”, люди, долі, авторські роздуми про життя, це, я певен, не залишить байдужим нікого.

Пишу з Москви (я тут на Ленкоміте-ті), пишу під враженням прочитаного і від душі вітаю Вас із тим, що рідне наше полтавське поле так багато вивіло Вам.

9.IV.1980

Ол. Гончар” [1].

Не в стилі Олесь Гончара було співати дифірамби партійним персонам. Моргуна він, однак, хвалить за прямоту, принциповість, мудрість. Прочитавши стенограму виступу полтавського секретаря на найвищому комуністичному форумі, Олесь Терентійович не втримався й послав йому епістолу, у якій називає слово доповідача “вражаючим, пристрасним, принциповим”, дякує йому за те, що заговорив про “ситуацію справді виняткову, пожежну”, таку, що “волає, кричить”, якій і література “навряд чи в спроможності щось зарадити” [1]. Він листовно відгукнувся також на публікацію Федора Трохимовича в “Известиях” від 1 серпня 1986 року про успіхи полтавських хліборобів, бо знав, що в цьому неабияка заслуга керівника області: “Слава на всю країну! Так переконливо, тактовно все написано, що кожен, хто прочитає, відчує, про який великий трудовий подвиг ідеться. Вітаю Вас від душі з перемогою. Вітаю всіх, хто до полтавського прекрасного поля доклав свого розуму, хисту і довготерпіння...” [1].

Самобутність Федора Моргуна яскраво виявилася в тому, що він, обіймаючи високі партійні посади, шліфував свою письменницьку майстерність, не випускав із рук пера. Передусім за це його шанував і підтримував визначний український письменник Олесь Гончар. Змарнований у комуністичні часи письменницький талант Федір Трохимович “реабілітував” у добу незалежності, подарувавши читачам цикл суспільно-патріотичних праць: “Безсмертна душа України” (1994, 1995), “Задовго до салютів. Правда про генерала Кирпоноса” (1994), “Переорані покоління” (1998, 1999, 2001), “Прокляття війни” (2001, 2004, 2005), “Куди йдеш, Україно?” (2003, 2005), “Хто і де зірвав бліцкриг?” (2006), “Сталінсько-гітлерівський геноцид українського народу: факти і наслідки” (2007, 2008, 2010). Можна з певністю твердити, що Олесь Терентійович, колишній фронтовик, незрадливий патріот, кришталючесна людина, похвалив би свого давнього колегу, у багатьох речах (передовсім тих, що не стосуються партійної діяльності) однодумця, приятеля

за цей щедрий літературний ужинок, висловив би свої міркування стосовно порушених у книгах пекучих проблем нашої зболеної мившини й нелегкого сьогодення.

Партійний діяч і письменник Моргун також сказав своє ваговате слово про художній світ Гончара. Привертають увагу його роздуми, висловлені в день 60-літнього ювілею письменника, які опублікувала газета «Літературна Україна» [6]. Стаття, що має назву «Як жива струна», багата реверансами в бік партії, «напхана» радянськими штампами про вдячність трудящих Центральному Комітетові партії, Політбюро ЦК й особисто Леонідові Іллічу Брежнєву за їхню «невтомну працю по забезпеченню миру на планеті», світлого і радісного життя радянського народу, про нечувані успіхи, яких домоглися трудящі Союзу РСР. На цьому традиційному для того часу ідеологічному тлі вималювано яскравий образ письменника, який пішов у великий світ літератури з щедрої на таланти полтавської землі. Саме тут він із чистої криниці набирався сили, пізнавав правду життя, надихався світлою любов'ю до людей. Моргун наводить цікаві факти з біографії прозаїка, показує, якою силою насажена його мистецька спадщина. Згадано, зокрема, свідчення російського майстра слова Алексеєва про те, що в роки війни Гончара, автора поезій, опублікованих у пресі, хотіли взяти з передової до військової газети, але він відмовився від цієї пропозиції – «не пішов з лінії вогню, не залишив побратимів-батареїців». Розповів Федір Трохимович і про те, що в домашній бібліотеці Терентія Семеновича Мальцева чільне місце зайняли книги Гончара. Мислитель-хлібороб повідав йому про свою трепетну любов до «Прапороносців», до Юрія Брянського. Цей образ так нагадує людською чистотою, юнацькою красою народному академікові його сина, який загинув у боях за визволення України від фашистських загарбників. Письменник Моргун розумів, тонко відчував силу «мудрого, красивого, зваженого слова» свого колеги по перу, високо оцінював велич його

романів, повістей, новел, публіцистичних розвідок, захоплювався невтомним трудівником на ниві літератури, який упродовж довгого, сповненого тривоги і радостей, невдач і перемог, критики і похвали, шельмування і визнання мистецького шляху не зрадив своєму творчому кредо, визначеному ще в юнацькі роки: «Не проспати роси...». «Тепер ми можемо переконливо сказати: росяні сліди ювіляра пролягли всіма нашими важкими і радісними дорогами», наголошує Федір Трохимович. Життя potwierдило істинність цих слів. У прозаїка, поета, публіциста Олесе Гончара велика і світла дорога, його набуток привертатиме увагу філологів, істориків, філософів, політиків, його твори, незважаючи на суспільні переміни, які є неминучими, із великим задоволенням та не без моралі читатимуть нащадки. Спадщина письменника і вченого Федора Моргуна ще чекає свого дослідника, який, хочеться вірити, не відбілюючи і не очорнюючи цієї постаті, належно – об'єктивно, без ідеологічних маніпуляцій – поцінує вклад її в нашу науку й наше красне письменство.

Література

1. Державний архів Полтавської області. – Ф. 9109. – Оп. 1. – Спр. 191.
2. Гончар Валентина. «Я повен любові...» (Спомини про Олесе Гончара) / В. Гончар. – К.: Сакцент Плюс, 2008. – 448 с.
3. Гончар Олесь. Твори: В 7-и т. / О. Т. Гончар. – К.: Дніпро, 1987–1988. –
Т. 6: Берег любові: Роман; Оповідання; Статті / Прим. В. Ковалю. – 1988. – 703 с.
4. Гончар Олесь. Щоденники: У 3-х т. / О. Т. Гончар; упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу В. Д. Гончар. – К.: Веселка, 2002–2004. –
Т. 1 (1943–1967). – 2002. – 455 с.
Т. 2 (1968–1983). – 2003. – 607 с.
Т. 3 (1984–1995). – 2004. – 606 с.
5. Гончар О.Т. Листи / О. Т. Гончар; упоряд. В. Д. Гончар, Я. Г. Оксютя. – К.: Укр. письменник, 2008. – 431 с.
6. Літературна Україна: Газета письменників України. – 1978. – 4 квітня.
7. Родинний архів Олесе Гончара.